

пізнанні події кримінального правопорушення; технічна – полягає в допомозі щодо виявлення, вилучення й фіксації слідової інформації та речових доказів; консультативна – полягає в наданні порад суб'єктам кримінального провадження; довідкова – полягає у роз'ясненні термінів, понять, реквізитів документів; інформаційна – виражається у інформуванні учасників кримінального провадження; організаційно-технічна – полягає в допомозі щодо підготовки процесуальних документів, схем, планів.

Вимогами до спеціальних знань, які використовують у кримінальному провадженні, є законність, науковість, ефективність, етичність, безпечність.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Право, 2020. 752 с.

3. Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве: (методологические вопросы). Киев : Вища шк., 1980. 156 с.

Луценко Сергій Григорович,
завідувач відділом вибухотехнічних
досліджень лабораторії криміналістичних
видів досліджень Київського науково-
дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ І ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ВИБУХОТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Питання щодо проведення судових вибухотехнічних експертиз завжди було особливим і відповідальним тому, що судова вибухотехнічна експертиза, як правило, носить комплексний характер, а її проведення вимагає залучення фахівців, що мають знання в різних галузях науки, техніки, ремесла. Крім того, за фактом вибуху нерідко виникає необхідність в призначенні інших експертиз, послідовність проведення яких визначається з урахуванням інформації отриманої на стадії попереднього дослідження криміналістичних слідів, що є основними об'єктами подальших досліджень. Інакше кажучи, важлива для слідства і розшуку інформація може бути втрачена, а речові докази

передчасно видозмінені або зруйновані. Уникнути цього - одна з головних вимог криміналістичного підходу до дослідження усієї сукупності ознак, якими володіють речові докази. На жаль, існуюча практика показує, що ця вимога не завжди виконується на стадії виявлення і фіксації слідів вибуху, допускаються помилки, як зі сторони спеціалістів, які безпосередньо здійснюють пошук, фіксацію і вилучення слідів на об'єктах, що вилучаються з місця події, так і самих слідчих, які залучають ці об'єкти до матеріалів кримінального провадження.

Приміром на окремих елементах вибухового пристрою з тієї або іншої причини, що не піддалися значним деформаціям і руйнуванням, можуть знаходитися сліди папілярних візерунків рук, які можливо належать особам, причетним до здійснення кримінального вибуху. А за умови їх правильної фіксації і вилучення дані сліди можуть стати основними доказами у справі, що викликає необхідність призначення дактилоскопічної експертизи. На жаль, як показує практика, традиційні сліди (рук, ніг, інструменту, транспортних засобів) на місцях вибухів у переважній більшості випадків безповоротно втрачаються в результаті неконтрольної присутності на місці події великої кількості випадкових осіб.

Так само, доцільно проведення біологічної експертизи виявлених на місці вибуху потожирових виділень, крові, волосся і тому подібне. Дослідження у рамках фізико-хімічної експертизи виявлених мікрооб'єктів, таких як: волокна одягу, сліди нафтопродуктів, частки речовин та ін., дозволяє отримати інформацію про їх природу, вид матеріалу і його властивості.

Перелічені вище експертні дослідження проводяться з використанням відповідних методик, що дозволяють уникнути знищення об'єктів-носіїв. Вони здійснюються до проведення хімічного дослідження по виявленню слідової кількості підірваної вибухової речовини у рамках вибухотехнічної експертизи. У зв'язку з цим при проведенні дактилоскопічної, біологічної, фізико-хімічної експертиз, за фактом вибуху, потрібно прийняти комплекс заходів, що забезпечує збереження мікрочастинок вибухової речовини, на досліджуваних речових доказах, які є носіями слідів підірного заряду вибухової речовини.

В процесі огляду поданих на експертизу речових доказів експерт, який спеціалізується по виконанню вибухотехнічних експертиз об'єднує їх в групи, оцінює можливу інформативність і виділяє характерні сліди, придатні для поглибленого вивчення. Крім того, намічені напрями досліджень, необхідні для вирішення

поставлених питань, вимагають використання більш вузькоспеціалізованих знань в галузі фізики, хімії, металознавства, трасології та інше. При цьому в першу чергу проводяться дослідження, що не призводять до руйнування і знищення речових доказів.

Різнманіття матеріалів і речовин, використовуваних в конструкціях вибухових пристроїв, вимагає проведення криміналістичного дослідження по встановленню їх групової приналежності на основі різних експертних методик, зокрема трасологічної експертизи.

Сліди вибухової речовини в основному досліджуються краплинними аналітичними реакціями, методами тонкошарової хроматографії. Використовуються також газова, газорідинна і рідинна хроматографія, інфрачервона спектрометрія, рентгеноструктурний аналіз. Для визначення компонентів піротехнічних складів зазвичай застосовуються елементний спектральний та мікро-спектральний методи.

Встановлення конструкції вибухового пристрою і його окремих елементів часто вимагає проведення металографічного дослідження, яке дозволяє визначити марку використаного металу, оцінити потужність вибухової речовини по зміні структури металу в результаті вибухового навантаження. А за наявності зварних або паяних швів дозволяє встановити застосовану зварювальну техніку, матеріали, марку електроду, тип припою та інше.

Важливу роль у проведенні вибухотехнічних експертиз відіграє повнота наданих на дослідження матеріалів, які готуються та направляються працівниками слідчих підрозділів та судів різних інстанцій.

На жаль, в практиці досить часто зустрічаються випадки, коли при складанні постанов про призначення судових вибухотехнічних експертиз, вихідна інформація викладається некоректно або невірною (хибною). До таких помилок, наприклад відносяться:

- невірно зазначена назва експертизи;
- невірно зазначені номер кримінального провадження та прізвища підозрюваних, потерпілих, свідків;
- невірно зазначається кількість наданих на дослідження об'єктів дослідження;
- питання на експертизу формуються некоректно, а часом навіть незакінченими;
- питання на експертизу копіюються під копірку з інших постанов без перевірки їх необхідності відповідно до фабули розслідуваного правопорушення.

Дані помилки потрібно обговорювати та вказувати на недопустимість їх допущення під час навчального процесу у ВУЗах, а також у системі професійної підготовки Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України. Також необхідно відновити систему наставництва для молодих спеціалістів, або працівників, які призначені на нові посади для контролю з боку керівництва підрозділів.

Також є непоодинокі випадки, коли на експертизу не надаються документи, які складають спеціалісти-вибухотехніки під час огляду місця події (акт обстеження, акт розрядження, довідка категорії небезпечності вилученого об'єкта).

Вищевказані проблеми виникають через різні обставини, як через незнання слідчим порядку і правил складання документів щодо призначення експертиз, так і незалучення спеціалістів-вибухотехніків до огляду місця події, у разі виявлення або застосування вибухових матеріалів на місці події.

Дуже часто, в постановках про призначення експертиз слідчими виносяться на вирішення питання щодо придатності використання вилучених предметів за призначенням, тобто питання, які пов'язані з проведенням підривних (вибухових) робіт. Однак в реальності, на даний час експерти, які спеціалізуються на проведенні судових вибухотехнічних експертиз, як Міністерства Юстиції України так і Міністерства внутрішніх справ України, не мають можливості проведення вибухових робіт. По-перше і це основне - відсутнє законодавче підґрунтя, яке надає можливість (дозвіл) на проведення вибухових робіт експертом-вибухотехніком, і по-друге – не у всіх підрозділах є необхідні умови для зберігання штатних вибухових матеріалів і наявність відповідного матеріального технічного забезпечення і засобів індивідуального захисту необхідних для проведення такого виду робіт, а також транспортних засобів для перевезення об'єктів дослідження та штатних вибухових матеріалів.

На наш погляд, це являється результатом непродуманої політики реформування експертних підрозділів системи МВС України, а також небажання інших міністерств та відомств привести усі експертні підрозділи, які займаються проведенням судових вибухотехнічних експертиз до забезпечення навчання працівників, з ціллю отримання допусків на самостійне проведення вибухових робіт, а також забезпечення підрозділів необхідним технічним обладнанням, транспортом і засобами індивідуального захисту.

В результаті, судові експерти не можуть самостійно проводити спеціальні вибухотехнічні роботи. Через це, деякі експерти

направляють клопотання на ім'я слідчих та суддів про необхідність залучення працівників вибухотехнічних підрозділів Національної поліції МВС України, щоб вони проводили спеціальні вибухові роботи в ході експертного дослідження. Дана робота виконується спеціалістами-вибухотехніками Департаменту вибухотехнічної служби (ДВТС) Національної поліції України, але виникає питання на якій підставі? Так, як висновок експерта підписує судовий експерт «експерт-виконавець» відповідно до статті 71 Кримінального процесуального Кодексу України, який виконує дану експертизу і несе повну відповідальність за повноту дослідження. До того ж, при залученні спеціаліста-вибухотехніка ДВС НП України можливі такі негативні наслідки, як:

- розголошення інформації, по кримінальному провадженню;
- спеціаліст-вибухотехнік ДВС НП України, що проводив спеціальні вибухотехнічні роботи не несе ніякої відповідальності за результат виконання вибухових робіт в межах експертного дослідження, окрім виконання вимог техніки безпеки;
- судовий експерт, який виконує експертизу, не має доступу до досліджуваного об'єкту (об'єктів) через міри безпеки під час проведення спеціальних вибухових робіт, що може призвести до різних казусів, які в свою чергу впливають на об'єктивність експертного дослідження і як наслідок успішного відпрацювання версій щодо повного і об'єктивного розслідування кримінального правопорушення.

Отже, як результат залучення спеціалістів-вибухотехніків може бути складений неправдивий висновок експерта, який у подальшому буде оскаржений в судовому засіданні та невизнаний судами різних інстанцій. Тобто судовий експерт працює «на корзину», а також може бути притягнутий до відповідальності згідно чинного законодавства.

З практики виконання судових вибухотехнічних експертиз у Київському НДІСЕ МЮ України, судові експерти, під час відповіді на питання щодо застосування за призначенням чи спроможності до підриву вилучених предметів, змушені надавати відповідь про відсутність у КНДІСЕ МЮ України створених умов для проведення спеціальних вибухотехнічних робіт.

Експертизи у справах, пов'язаних з вибухами, як правило, складні і вимагають тривалого часу для їх проведення. Проте відповіді на цілу низку запитань, важливих для уточнення версії і організації невідкладних оперативно-розшукових заходів, можуть бути отримані слідчим в найкоротші терміни за умови його тісного контакту з експертом-вибухотехніком.